

NEXUS LINGUARUM

KÖSZÖNTŐ KÖTET A 80 ÉVES
NYOMÁRKAY ISTVÁN AKADÉMIKUS
TISZTELETÉRE

Szerkesztette
Lukács István

ELTE BTK
SZLÁV ÉS BALTI FILOLÓGIAI INTÉZET
SZLÁV FILOLÓGIAI TANSZÉK
BUDAPEST, 2017

SZAKMAI LEKTOROK
Bańczerowski Janusz
Jászay László

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© szerzők
© ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője
Sorozatszerkesztő: Lukács István
A borítót tervezte: Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.
ISSN 1789-3976
ISBN 978-963-284-859-4

TARTALOM

Bañcerowski Janusz	
Nyomárkay István akadémikus nyolcvan éves.....	9
Bajzek Lukač Marija	
Slovenska zemljepisna lastna imena na Gornjem	
Seniku in v Porabju.....	15
Bañcerowski Janusz	
Néhány gondolat a nyelvhasználat alapegységéről...	25
Császári Éva	
A szlovák szótárirodalom legújabb mérföldköve.	
Az első szlovák etimológiai szótár.....	43
Дудащ Мария	
Гневът в унгарската и българската фразеология...	51
Dudás Előd	
Kaj-horvát anyag Maks Pleteršnik szlovén–német	
szótárában.....	61
Dziewońska-Kiss Dorota	
Człowiek człowiekowi wilkiem – obraz wilka w języku	
polskim (w świetle związków frazeologicznych	
i przysłów).....	71
Федосов Олег	
Как достигъ <i>совершенство</i> ?.....	81
Gyivicsán (Divičanová) Anna	
Rozmýšľanie o slovenskom národnom hnutí,	
o jazyku, o kultúre	
(Štefan Leška, Karol Straka, Ľudovít Haan).....	93
Gyöngyösi Mária	
A „törpe” Alekszandr Blok mitopoétikájában	
(Alakváltozatok és forrásaik).....	101
Imrichová Mária	
Slovenská právnická terminológia	
a problematika polysémie termínov.....	115
Jakovljević Dragan	
Književnost, novi mediji i postčitalačka generacija...	125

Janiec-Nyitrai Agnieszka	
Narošle postpamięci. Na marginesie węgierskiej trylogii Krzysztofa Vargi <i>Gulasz z turula, Czardasz z mangalicą i Langosz w jurcie</i>	135
Janurik Szabolcs	
Angol mintára keletkezett tükörszavak a magyarban és az oroszban.....	147
Ясаи Ласло	
Средства грамматики и картина мира в русском языке.....	161
Kiss Szemán Róbert	
A katolikus irodalom mint újkori kulturális képződmény sajátosságai.....	173
Kroó Katalin	
Az irodalmi szövegben rejlő <i>megszólítás</i> szemiotikai alakzatáról.....	183
Лявинец-Угрин Марианна	
Современная лексикография русинского языка..	195
Лебович Виктория	
К вопросу литературной ономастики у И. Нечуя-Левицкого.....	207
Lukács István	
A horvát <i>Sibila</i>	219
Menyhárt Krisztina	
„Zöldségeket beszél”. A zöldségek a magyar és a bolgár közmondásokban.....	231
Михайлов Камен	
Via Danubius.....	243
Milosevits Péter	
Jovan Dučić versei Babits Mihály fordításában.....	255
Nagy István	
Íráspoétika, írásethosz. Marina Cvetajeváról.....	271
Палоши Ильдико	
Мультисубъектность как семантическая категория в русском языке.....	283

Pátrovics Péter	Aspektualität – Temporalität – Kasus – Referentialität und Wortstellung im Deutschen und in den slawischen Sprachen. Mutmaßliche Zusammenhänge.....	297
Pavičić Mladen	Ivan Prijatelj <i>A szlovének irodalma</i> című irodalomtörténeti áttekintéséről.....	307
Péter Mihály	Két költő a szerelem másodvirágzásától (Puskin és Tyutcssev).....	317
Ráduly Zsuzsanna	Eponimák a lengyel és a magyar egyházi terminológiában.....	323
Sárköziné Vandan Enhzaya	<i>Вдруз Достоевского в монгольском переводе романа «Братья Карамазовы»</i>	335
Urkom Aleksander	Učenje stranog jezika u digitalnom dobu.....	343
Várnai Dorota	Renesans w Polsce i na Węgrzech.....	353
Vig István	Prebacivanje kodova u djelu „Az török áfium ellen való orvosság” (‘Lijek protiv turskoga opijuma’) Nikole Zrinskog.....	365
Zoltán András	Régi keleti szláv jövevényszavaink kérdéséhez.....	377
Zsilák Mária	A budai Egyetemi nyomda szlovák kiadványainak nyelvváltozatai az egységes modern irodalmi nyelv kialakulása tükrében.....	385

A HORVÁT SIBILA

Lukács István

A horvát irodalomtörténet-írásban Frangepán-Zrínyi Anna Katalin grófnő (1625-1673) szépírói munkásságának megítélésében csak a múlt század kilencvenes éveiben következett be jelentős változás, miután napvilágra kerültek önálló verses szövegei. (BOGIŠIĆ 1998, ZVONAR 1998, BARTOLIĆ 2004, FELETAR 2003) Hosszas előkészületek után ezeket Josip Bratulić jelentette meg. (BRATULIĆ 2014) Egészen addig a költőnőt elsősorban mint Baltazar Milovec *Dvoji dušni kinč* (Bécs, 1661) című művének mecénásaként, a *Putni tovaruš* (Velence, 1661) című imádságos könyv fordítójaként (németből ültette át horvátra), valamint a kéziratoss horvát *Sibila* tulajdonosaként tartották számon. A fent említett kéziratoss verseskönyv szerzőségét illetően Davor Dukić a recenziójában kételyének ad hangot: „Arra a kérdésre, hogy vajon azok a versek, amelyeket a *Pjesmarica* eddigi kutatói/ismerői Zrínyi Katalinnak tulajdonítanak, egyazon költőnőtől származnak-e, s vajon ő nem más, mint Katalin, erről egyelőre nehéz bármi biztosat mondani. Ehhez majd a versek alapos verstani-stiláris és tematikai-motivikai elemzésére lesz szükség, beleértve az eredeti kéziratba való bepillantást is.” (DUKIĆ 2015)

A magyarból fordított horvát nyelvű *Sibiláról* elsőként Ljudevit Ivančan adott hírt 1901-ben, (IVANČAN 1901) majd pedig bővebb tanulmány kíséretében 1906-ban meg is jelentette a művet. (IVANČAN 1906¹) Ugyanebben az esztendőben a Magyar Könyvszemlében négy illusztráció kíséretében egy terjedelmesebb ismertetőt is közölt. (IVANČAN 1906²) A jeles horvát író nő monográfiusa, Zvonimir Bartolić előbb a róla szóló könyvében szentelt külön fejezetet a *Sibilának*, (BARTOLIĆ 2004¹) majd pedig egy bővebb dolgozatában tért ki számos filológiai részletre. (BARTOLIĆ 2004²) Ezt követően került sor a kézirat tanulmánnyal és szöszedettel kísért

facsimiléjének és a verses szövegek modern transzkribált változatának a kiadására. (BARTOLIĆ 2007)

A magyar *Fortuna* kritikai kiadásának gondozója, Orlovszky Géza pontosan bemutatta a mű irodalomtörténeti feldolgozásának előzményeit, s kellő filológiai alaposággal tárta föl annak eredetét. (ORLOVSZKY 2004) A horvát *Sibila* eredetével kapcsolatban annak első ismertetése óta nem volt kétség afelől, hogy a magyar *Fortuna* fordításáról van szó. Zvonimir Bartolić Ljudevit Ivančantól veszi azt a téves állítást, hogy a magyar *Fortunát* a német Jörg Wickram *Das weltlich Loosbuch* című művéből fordították. (BARTOLIĆ 2007: 204) A magyar szakirodalomból tudjuk, hogy a magyar *Fortuna* közvetlen forrása Stanisław z Bochnie (Stanisław Gašiorek) lengyel nyelvű sorsvetőkönyve 1531-ből. (ORLOVSZKY 2004) Ezek alapján az alábbi közvetlen átvételi sorrend vázolható fel: lengyel – magyar – horvát. Nyilvánvaló tehát, további kutatás tárgya lehet, hogy a lengyel szövegváltozat milyen közvetlen előzményekre (olasz, francia, német?) megy vissza. Így tehát abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy rendelkezésünkre áll egyetlen műnek három eltérő nyelvi változata. Orlovszky Géza szövegkiadása valójában rekonstrukció, hiszen a legkorábbi kiadások, a kolozsvári és bártfai, nem teljesek, így szükség volt az editio princeps „létrehozására”. Erről a szerző az alábbiakat írja: „A késői kiadások szövegváltozatai a mi szempontunkból érdektelenek; abban az esetben azonban, ahol a **B** és **K** szövege is hiányzik, hozzávetésként az 1743-as kiadást használtam fel a szöveg rekonstruálásához. Főszövegbe került a bártfai kiadás hangzashű átírata. Az előlről hiányzó leveleket a kolozsvári kiadás szövegével egészítettük ki, e részeket dőlt betű jelzi. Azokat a helyeket pedig, amelyek mind a bártfai, mind a kolozsvári kiadásból hiányoznak, a kései kiadások alapján próbáltuk meg rekonstruálni. Ezek a szövegrészek szögletes zárójelek közé kerültek.” (ORLOVSZKY 2002: 698) Orlovszky Géza csak egyféleképpen ellenőrizhette volna munkájának sikerességét: hogyha az így létrehozott editio princeps-t összeveti a lengyel eredetivel, netán a horvát fordítással. De a horvát nyelvű sorsvetőkönyv kiadásának is

hasonlóképpen kellett volna eljárnia, hogy az esetleges kétséges szöveghelyeket tisztázza: hasznos lett volna azokat a megfelelő magyar nyelvű változatokkal összevetnie. Alább azt tekintem át, hogy a magyar nyelvű *Fortunában* és a horvát nyelvű *Sibilában* található kétes helyek miként tisztázhatók. Ez akár módszertani alapvetésnek is tekinthető azokra az esetekre, amikor ugyanannak a szövegnek több nyelvi változata létezik párhuzamosan.

A magyar *Fortuna* és a horvát *Sibila* szövege között minimális az eltérés. A magyar sorsvetőkönyv eleje három ajánlást tartalmaz: *A gazdagoknak, Az szegényeknek, Az olvasónak*. A horvát nyelvű változatban a három ajánlás közül csupán egyet találunk (*Siromahom - A szegényeknek*), azt is a kézirat legvégén, amely teljes mértékben megegyezik a magyarral. Arról, hogy a horvát *Sibilát* kik forgatták és milyen céllal, vajmi keveset tudunk. Azzal, hogy csak a szegényeknek szóló ajánlás került bele a horvát kéziratba, mintha a fordító(k) (megrendelő?) azt szerette volna hangsúlyozni, hogy a sorsvetés alantas, póri foglalatosság, tehát a felsőbb osztályoknak nem is szólhat. Ennek persze ellentmond egyfelől az a közismert tény, hogy kiváltképpen a könyvnyomtatás révén is közismertté vált műfaj Nyugat-Európában általános népszerűségnek örvendett a felsőbb úri körökben is, másfelől a horvát *Sibila* borítójának belső oldalán Frangepán-Zrínyi Anna Katalin saját kezű bejegyzései olvashatóak. Legfelül 1670. na 2. *Apryla u Chakouchu* (1670. április 2. Csáktornyában), tőle jobbra egy csuklóból kinyújtott kéz rajza, majd két szempár, alatta egy S, két szív, majd két S:S, ami akár sajátos rébuszként is értelmezhető. Az oldal közepén két virágrajz, majd alatta az alábbi bejegyzés: *Groff Marques Frangipan Catarina Zrinska Grafficha mp*. Tudjuk, hogy Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc Kristóf 1670. április 13-ának éjjelén távoztak végzetes útjukra Csáktornyáról Bécsbe, ahová április 18-án érkeztek meg. Frangepán-Zrínyi Anna Katalin bejegyzése a sorsvetőkönyvben jó tíz nappal előzi meg ezt a dátumot, így nem kizárt, hogy e vészterhes napokban a költőnő a *Sibilától* várt feleletet férje és testvére sorsának alakulásával kapcsolatosan.

Kísérlet a magyar Fortunában hiányzó szöveghelyek „pótlására”

A magyar *Fortunában* az első jósnőnél, Sybilla Persicánál vannak hiányzó szöveghelyek, amelyeket Orlovsky Géza nem tudott a meglévő kiadások alapján rekonstruálni. A magyar változat mellett szerepeltetem a horvát változatot, s a teljes horvát változat alapján teszek javaslatot a hiányzó magyar szöveghely pótlására. (Ez csupán javaslat, s természetesen nem azt jelenti, hogy pontosan az a szó vagy szóösszetétel szerepelhetett a hiányzó helyen!)

I/14

Fáradtságodat mátkádért nem sz[...]
Benne vagyok minden
gyöny[örűséged,]
Azért ő is mindenben enged [néked,]
Szívében éjjel
s nappal forgat [téged.]

Za ljubovcu tvoju
imaj se truditi,
U njoj stalno stavi
vse tvoje radosti,
Želenju tvojemu
hoće engedovati,
Neprestane za te
dan i noć misliti.

Fáradtságodat mátkádért nem
sz[égyeld/szeged]
Benne vagyok minden
gyöny[örűséged,]
Azért ő is mindenben enged [néked,]
Szívében éjjel
s nappal forgat [téged.]

I/15

Ha kívánsz kedved szerint [lakásokat,]
Tanácslom, szolgál szerzetes papokat,]
Azok mind tö[ltik könnyen idejüket,]
Ott jól hizlalhat[od ...]

Aki ti hoćeš predce dobro stati,
Tako imaš pope vazdare služiti,
Oni terbuh pune i više sitosti,
Niz pojasa hoćeš dobro otustiti.

Ha kívánsz kedved szerint [lakásokat,]
Tanácslom, szolgál szerzetes papokat,]
Azok mind tö[ltik könnyen idejüket,]
Ott jól hizlalhat[od *alsó feledet*]

I/32

[Jobb volna
tenéked] sarut
fejelled,
[...]*d* áros emberré
lenned,
[Mert nem arra
való] az te bolond
fejéd,
[...]*knak*
nyereséged.

Bolje bi ti bilo škor-
nje kerpavati,
Nego nepravdeno z
blagom tergovati,
Tvoja norska glava
za to nije dosti,
Kako nori Martin
hočeš ti hoditi.

[Jobb volna
tenéked] sarut
fejelled,
[*Mint méltatlanként*]
d áros emberré
lenned,
[Mert nem arra
való] az te bolond
fejéd,
[Jussa lesz bolondo]
knak nyereséged.¹

I/37

Ezt bizonyában mo-
stan tőlem tudhadd,
Ez időn léssen
néked szép kis fiad,
Más esztendőre is
egy szép leányod,
Ha ám az dolgot
meg nem kém[...]

Istinu ti pravu hoču
povidati,
Sina lipan hočeš
litos poroditi,
Zatim pak na lito
kčer hočeš imati,
Ako vtigne dilo
muž ti doveršiti.

Ezt bizonyában
mostan tőlem tud-
hadd,
Ez időn léssen né-
ked szép kis fiad,
Más esztendőre is
egy szép leányod,
Ha ám az dolgot
meg nem kém[*kési*
urad]²

A magyar és a horvát szómagyarázat kérdéses esetei

A magyar *Fortunához* fűzött jegyzetekben szószedet is találunk, s akad néhány feloldatlan szó, amelyek megfejtéséhez kulcs lehet a horvát szöveg. A Zvonimir Bartolić gondozta horvát *Sibila* modern transzkribált változatában több apróbb

¹ A horvát szó szerint fordítása: Bolond Mártonként fogsz járni.

² Itt bizonyára a „kém...” téves olvasatáról van szó, helyesen „kési...”.

átírási és értelmezési hiba is van, ezek pontos feloldásához pedig a magyar szöveg és szószeretet lehet a segítségünkre. Alább, a teljesség igénye nélkül, néhány érdekesebb eset feloldására teszek kísérletet.

230 maszlagos –

Az eredeti teljes sora: Azért mind *maszlagos* férjeid lesznek. A horvát: Kalgažije muže zato češ dobiti. (Azért mind *házsártos* férjeid lesznek.). Tehát a *maszlagos* helyes megfejtése: *házsártos*.

267 daduk – dadus, asszonyosság

Az eredeti teljes sora: Te agg *daduk*, mit szóljak tefelőled? A horvát: Starče *goloponda*, što ču besediti. A horvát szómagyarázat „*prostituált (?)*” eleve kérdőjeles. A horvát szöveggörnyezet alapján teljesen egyértelmű, hogy hímnemű lényről van szó, azaz sem nem *asszonyosságról*, sem nem *prostituáltról*. Minden bizonnyal ’vén *kéjenc*’ a helyes jelentés.

554 potrohos daduk –

A horvátban a teljes verssor: Terbušat i vozgrivni starac budeš koncu. (Sybilla Cymeria, negyedik, 16. strófa) A fordító a ’*potrohos*’-t lefordította, de kiegészítette a ’*vozgrivni*’-vel. Bartolić a szószeretetben a kifejezést kérdőjelesen ’*púposnak*’ értelmezi. A ’*vozgrivni*’ jelentése valójában ’*taknyos*’. A muravidéki/rábavidéki szlovén nyelvjárásban ez a szó ma is ismert. (NOVAK 1985)

564 poszagó – piszmogó, lusta

Az eredeti teljes sora: Kedvetlen, *poszagó* s patvarkodó vagy. A horvát: *Perdiš* neg posvuda, morgliva neslana (Mindenütt *finasz*, patvarkodó sótlan vagy.) A horvát fordító számára bizonyára gondot jelentett a *poszagó* értelmezése.

836 kopó füle se – ’nincs itt az ideje’ ? eredetileg így: „*kopófülese*”

Az eredeti teljes sora: Együld nincs *kopó füle se* annak. A horvát: Jer ako i *pasja vuha* če imati (Mert ha eb füle is lesz néki). Nyilvánvaló, hogy egy ritka magyar frázis téves, szószerinti fordításáról van szó. Ez a teljes horvát versszak értelmezéséből is kiténik.

881 csipszömő – csipás szemű

A horvát fordítónak bizonyára gondot jelentett a magyar szó jelentése, ezért kihagyta. A folytatásban a horvát szövegben a 'borzos' megfelelője 'saršurena', aminek a jelentésével viszont Bartolić nincs tisztában, mert kérdőjelesen 'megnyírt' jelentésűnek véli. Ráadásul a jelzett strófa utolsó sora a horvátban egészen másképp hangzik: Kako piškor vusko hoće te gledati. (Mint a csikhal, oly sunyin fog nézni)

1006 farra – talán sajtóhiba „Sára” helyett

Az eredeti teljes sora: Nyilván *farra* elég bút szöröz néked. A horvát: Jer *rit* nje ti hoće žalost, serb zavdati. (Mert fara néked bút, gondot szerez). A horvát fordító helyesen értelmezte az eredetit. Tehát női *farról* van szó. Még egy apróság! A horvát változatban a 'serb zavdati' minden bizonnyal másolási tévesztés, hiba lehet. Helyesen: 'skerb zavdati', vagyis 'gondot szerez'. A horvát szószedetben a 'serb – svrbež' (viszketés) jelentés szerepel. Ennek a jelentésnek ebben az összefüggésben nincs értelme.

1446 huzúért – hozóért, az ajándékért

Az eredeti teljes sora: Téged csak szeretnek az *huzúért*. A horvát: Radi *pinez*, kažu, tebe neg ljubiti (A pénzért, mondják, téged csak szeretnek). Megfejtésre vár, hogy a fordító miért 'pénz'-t fordított, amikor 'ajándék'-ra (dar) is fordíthatta volna.

1510 ázalékért – itt: haszonért; ázalék = 'sűrű leves', főzelék
Az eredeti teljes sora: És kevés ázalékért hosszú bánat. A horvát: I ak se ne ženiš, hoće ti žal biti. (S hogyha meg nem nősülsz, biza megbánod.) A fordító minden bizonnyal félreértette a magyar strófát. A magyar eredeti strófa jövődölése szerint házasság esetén a férfira kevés haszon fejében tartós bánat vár. Ezzel szemben a horvátban éppen ellenkezőleg.

1630 hús ázalékját – átv. jutalmadat; lásd az 1510. sorhoz írt jegyzetet

Az eredeti teljes sora: És elveheted az *hús ázalékját*. A horvát: Ako ti neg što da moreš uzeti. (Ha bármit ad, el kell fogadnod.) A fordító bizonyára nem értette a frázist, ennek ellenére a horvát fordítás alapvetően nem tér a magyar eredetitől.

1636 baronák – boronák

Az eredeti teljes sora: Az baronák között keresd az pincében. A horvát: Med vinom pivnici imaš to iskati. (Bor között keresd a pincében.) A horvát fordító bizonyára félreértette, vagy tévesen olvasta a 'baronák' szót, amelyet 'borok'-ként értelmezett. E félreértés érdekessége, hogy a magyar „boroná” a szláv 'brana'-ból ered.

1637 hevenében – gyorsan

Az eredeti teljes sora: Megleled, ha keresed hevenében. A horvát: Ne mudi se iskat, hočeš vreda najti (Nem sürgős keresned, megleled majd.) Ebben az esetben is bizonyára a „hevenében” téves értelmezéséről van szó, hiszen a horvát versor jelentése éppen ellentétes a magyarral.

1680 Szömödről – mint a 1067. sorban; lásd ott a jegyzetet (t. i. a kockán kivetett számokból)

Az eredeti teljes sora: Szömödről ismerem, hogy lész gazdagá. A horvát: Poznajem nad tobom hočeš bogat biti. (Látom rajtad, hogy gazdag leszel.) Nem valószínű, hogy a magyarban mindkét esetben a kockán kivetett számokat kell értenünk „szöm” alatt, hiszen a 1067. sor egyértelműen az emberi szemre vonatkozik (a többes szám miatt): Szömeidről könnyen megismerheti. A horvát fordító is egyértelműen így azonosította: Iz očiju lahko, kčerko, ti poznati (Szemeidről, leány, felismerhetni)

1761 merő fa – kemény fa; gúzs – vessző (obszcén utalás: merev fa helyett nem lehet lágy vesszővel „ásni”)

Az eredeti teljes sora: Nincs merő fád, répát nem áshatsz gúzzsal. A horvát: Ali teško u tom rotkvu izkopati (Nehéz ebben a répát kiásni). A horvát fordító a magyar egyértelműen obszcén utalását nem értette, így a teljes horvát strófa kissé zavarosra sikeredett.

1790 séréstől – sérvtől?

Az eredeti teljes sora: És séréstől, mert azon áll, azt tudjad. A horvát: I medvenu vodu nimaš kako piti (S mézes vizet innod nem szabad) A horvát fordításra nincsen magyarázat. Talán arról lehet szó, hogy a horvát fordító egyáltalán nem értette a magyar verssort.

Néhány érdekesebb eset – megoldási javaslatokkal

A két szöveg összevetése alapján több apró eltérést is találunk. Ezek egy része bizonyára félreértésből származik

Kérkedéstől meg nem tiltlak téged,
Mert sok hasznod származik azból néked

Na ruku *teržtvo* verlo hoče iti,
Imat hočeš odnud velike koristi...
(Sybilla Libica, második, 16. strófa)

A horvát alapján egyértelmű, hogy *kereskedésről* van szó. Annál is inkább, mivel csak így lesz ki a tizenegy szótagú verssor.

Ím ez eljövendő pünkösöd havában
Egy agg emberhöz mégy, ki rest dolgában,
Kecskédet azért megnyírod azonban,
Mert ifjabbal léssz sok nyalakodásban.

O Jurjevoj pervoj hočeš замуž iti,
Za jednoga starca ki ni frišak dosti,
Ali drugi hote tebi poslužiti,
Mladimi jakimi hočeš se brezditi.
(Sybilla Libica, második, 30. strófa)

A ‚kecske‘ erotikus-metaforikus jelentését úgy tűnik a horvát fordító vagy nem tudta pontosan értelmezni, vagy pedig szántszándékkal kihagyta. Ez utóbbi nem valószínű, hiszen a magyar eredeti szöveg hasonló szöveghelyeit azonos módon igyekezett átültetni.

A Sybilla Cumana, hetedik, 20. strófájának 4. sorában a horvátban a következő sor olvasható: Oholica jesi za te se *ku-piti*. A megfelelő magyar sor: Kevély vagy, de *förödni* vagy on eszed. Bartolić figyelmetlen volt, mert a horvát kéziratban is

,kupati' (főrdni) és nem ,kupiti' (venni/vásárolni) szerepel. Bartoliót minden bizonnyal a ,kalmár' téríthette el, hiszen a jövendölés szerint jobb volna néki baráttá, s nem kalmárrá lennie. A fenti jó példa arra, hogy az esetleges kétes szöveg-olvasatok egyértelműsítésében nagy segítségre lehetett volna a magyar szövegváltozat, és viszont. Az ezt követő strófa (21. strófa) esetében Bartolić hasonlóképpen tévesen olvasta az eredeti horvát kéziratot. A magyar eredetiben: Mert minden nap *hajaddal* az házát söpri. A horvát: Jer vsaki dan hoće tvoje *kože* skubiti. (Mert minden nap *bőrrödet* nyúzza.) A *kože* (bőr) helyett helyesen *kose* (haj) kellett volna.

A Sybilla Hellespontica, nyolcadik, 18. strófájának nyelvi feloldásába Bartolićnak ugyancsak a magyar szöveg segíthetett volna. A magyar 'szánút' megfelelője a horvátban a 'saninac', ám Bartolić szótári magyarázatában ez 'san', vagyis 'álom', ami a kontextus alapján is elfogadhatatlan.

A Sybilla Hellespontica, nyolcadik, 19 strófájának végén a magyarban a „Maga olyan vagy, mint egy lökött valag“, vagyis ostoba. A horvátban a megfelelő sor: Kako be nevrehe proma njemu tak si. Bartolić a 'nevreha' jelentését nem tudja azonosítani, 'nevjera'-ként (hitetlen) értelmezi kérdőjelesen. A magyar alapján nyilvánvaló, hogy milyen jelentést tulajdoníthatunk neki.

A Sybilla Cumaea, tizenegyedik, 13 strófája nem sok jót jövendöl, mivel a kérdező a szerencse adományát mind „kártyában“ veszti. A horvát változatban ezzel szemben a kérdező azt a keveset is „kurvákra“ költi. Ebben az esetben is a másoló tévesztéséről lehet szó, mivel minden bizonnyal az eredeti horvát szövegben „karte“ volt, amit ő „kurve“-nak olvasott. De az sem kizárt, hogy a fordító olvasta a magyar „kártya“-t „kurva“-nak.

A Sybilla Cumaea, tizenegyedik, 26 strófája horvát változatának második sora: Bi serda sa z tobom vazdar nadiliti. A magyar sor: Szüve szerint kívánja minden jódat. Bartolić értelmezése szerint a 'serda' haragot jelent. Ha valóban így volna, akkor a sornak a horvátban semmi értelme sem volna. Bár a kéziratot változat olvasata valóban az, amit Bartolić átíratában olvasunk, de megint csak másolási hibáról van szó. A szöveg helyesen így

hangoznék: Bi sze rad sa z tobom vazdar nadiliti. Tehát nem ,hagról’ van szó, hanem ,szeretné’, ,kívánná’ (bi sze rad).

Az eredeti magyar változat egy szavának félreértelmezésén alapul a Sybilla Cumaea, tizenegyedik, 28 strófa, 2 sora: Az barónák között keresd az pincében, ti. elveszett ’marhádát’ (vagyontárgyadat). A fordítót a pince nagyon megtéveszthette, mert a magyar szövegben a ’barónák’-t ’borok’-nak olvashatta, hiszen a fordításban ez szerepel: Med vinom pivnici imaš to iskati (Borok között az pincében kell keresned). Értelme ennek a fordításnak csak akkor lett volna, hogy hordók között és nem borok között kell keresni az elveszett ’marhát’. (Erről fentebb már írtunk a magyar szöszedet kapcsán.)

A jóskönyv tele van különféle sikamlós, vaskos, erotikus, itt-ott obszcén kifejezésekkel és frázisokkal. Külön elemzés tárgya lehetne e „tárgykör” metaforikus megalkotottsága. Sok helyütt a horvát fordító(k) ezeket híven követte(ék), itt-ott talán nem is értette(ék). A Sybilla Agrippina, tizenkettedik, 22. strófájának 3. sorát vagy nem értette a horvát fordító, vagy pedig nem tudta hasonló metaforikus plasztikussággal kifejezni magát, ami arra utal, hogy nem túl ügyes verselővel van dolgunk. A magyar sor: Nincs merő fád, répát nem áshatsz gúzzsal. Vagyis a jóslás értelmében, hogyha nem rendelkezel megfelelő „szerszámmal”, bizony ne is házasodjál. A horvát: Ali teško u tom rotkvu izkopati (De nehéz itt a répát kiásni). A verssorral nem csupán az a gond, hogy meg sem közelíti az eredeti metaforikus képességét, hanem szövegszintaktikai és -szemantikai szempontból is nehezen értelmezhető. Számos esetben pedig, ezzel éppen ellentétes módon, nyelvileg és költői szempontból roppant frappáns megoldásokkal találkozunk, amelyekben a fordító elsősorban pragmatikai megfontolásokból merészen cserél fel verssorokat, biztosítva a jó szövegkohéziót, s a horvát nyelv szellemének megfelelően ültet át magyar frázisokat. E strófa jelzett sorának fordításában pontosan tettem érhető, amit Z. Bartolić és mások is feltételeznek, hogy a horvát jóskönyvet nem egy fordító ültette át horvát nyelvre, hanem többen, eltérő műveltséggel, ilyen-olyan magyar nyelvtudással, s meglehetősen ingadozó költői tehetséggel.

BIBLIOGRÁFIA

- BARTOLIĆ Zvonimir, 2004¹: *Libar od spominka... Majka Katarina*. Čakovec: Matica hrvatska, 148-159.
- 2004²: *Čakovečka knjiga gatalica Sibila. Povijest obitelji Zrinski*. Zagreb: Matica hrvatska, 265-279.
- 2005: *Majka Katarina*. Čakovec: Matica hrvatska, 159-165.
- 2007: *Sibila. Knjiga gatalica Zrinskoga dvora u Čakovcu*. Čakovec – Zagreb: Matica hrvatska – Ogranak Čakovec, Zrinski d. d., Metropolitana.
- BOGIŠIĆ Rafo, 1998: Pjesnikinja Katarina Frankopan-Zrinski. *Forum* 7-8/ 719-740.
- BRATULIĆ Josip (szerk.), 2014: *Pjesmarica Ane Katarine Zrinske*. Zagreb: Matica hrvatska.
- DUKIĆ Davor, 2015: Stihovi iz krletke u pjesmarici Katarine Zrinske. *Vijenac*, március 5.
- FELETAR Dragutin, 2003: Banica Katarina i sjevernohrvatski krug Zrinskih. *Podravina* 4/ 101-120.
- IVANČAN Ljudevit, 1901: Sibila Katarine Zrinski. *Vjesnik Hrvatskoga zemaljskoga kr.* Arkiva III/ 264-265.
- 1906¹: Knjiga gatalica Katarine Zrinski. *Vjesnik Hrvatskoga zemaljskoga kr.* Arkiva VIII/ 42-104.
- IVANČAN Lajos, 1906²: Zrínyi Katalin grófnő sorsvető-könyve. *Magyar Könyvszemle* 1-3/ 232-240.
- ORLOVSZKY Géza (szerk.), 2004: RMKT. Budapest: Balassi Kiadó.
- ZVONAR Ivo, 1998: Poetska ostavština Ane Katarine Frankopan-Zrinski. *Radovi Hrvatskog društva folklorista* 7/ 1-32.